

SHAHID RAHMAN
TONY STREET
HASSAN TAHIRI

İslam Geleneginde İlimlerin Birliđi

*Bilim, Mantık, Epistemoloji ve
Aralarındaki Etkileşimler*

Editör: Harun Kuşlu

Çeviri:
Burak Veysel Erman
Huzeyfe Kocabaş
Mehmet Vehbi Yavuz

alBaraka
Yayınları

BURAK VEYSEL ERMAN

2018'de İstanbul Şehir Üniversitesi İslami İlimler programından, 2020 senesinde ise Çift Anadal yaptığı aynı üniversitenin Sosyoloji programından mezun oldu. 2022'de İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslam ve Türk Felsefesi alanında "Gazzâlî'nin Düşünce Sisteminde Nübüvvet" başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslam ve Türk Felsefesi Doktora Programında öğrenimine devam etmekte, 2019 senesinden bu yana Yalova Üniversitesinde İslam Felsefesi alanında Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. İngilizce ve Arapçayı ileri seviyede, Almanca ve Farsçayı orta düzeyde bilmektedir.

HUZEYFE KOCABAŞ

2010 yılında AS-Level sınavlarını tamamlamıştır. 2015 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olup aynı yıl Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde araştırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. 2018 yılında Marmara Üniversitesinde Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Aynı üniversitede doktora eğitimine hâlen devam etmektedir. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

MEHMET VEHBİ YAVUZ

1995 yılında Kuala Lumpur'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Bursa'da tamamladıktan sonra 2014 yılında Bursa Ali Osman Sönmez Sosyal Bilimler Lisesinden mezun oldu. 2019 yılında Bursa Uludağ Üniversitesinin İlahiyat ve Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümlerinde lisans eğitimini tamamladı. 2022 yılında "İran'da Yenilikçi Dinî Düşünce: Şerîat Sengelecî, Ahmed Kesrevî ve Ali Ekber Hakemîzâde Örneği" başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Hâlihazırda Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmakta ve doktora eğitimine devam etmektedir. İngilizce, Arapça ve Farsça bilmektedir.

HARUN KUŞLU

2005 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2008'de "Yahya ibn Adî'nin Ahlak Felsefesi" teziyle yüksek lisansını, 2014'te ise "Nasîruddîn Tûsî'nin Önermeler Mantığı" başlıklı çalışmasıyla doktora-sını tamamladı. Hâlen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Felsefe Bölümü mantık alanında çalışan Kuşlu, İslam mantık geleneği, Osmanlı düşünce tarihi, mantık ve dinî ilimler münasebeti, ahlak teorileri gibi konulara ilgi duymakta ve bu konularda muhtelif yazılar kaleme almaktadır.

İÇİNDEKİLER

Tercüme için Önsöz.....	7
Giriş: Bilimsel Pratikteki Büyük Atılım	11

BİRİNCİ BÖLÜM:

EPİSTEMOLOJİ VE BİLİM FELSEFESİ

İbn Sîna'nın Matematik Felsefesi	69
İbn Sîna'da Zâtî Şuur ve Kişinin Bildiğini Bilmesi	95
Erken Dönem Arapça Cebirin Kavramsal Bir Analizi.....	129
İbn Sîna'nın Doğallaştırılmış Epistemolojisi ve Bilimsel Metodu	187
Matematik Felsefesi	219
Bilimsel Tartışmaların Doğuşu, Arap-İslam Geleneğinin Dinamikleri ve Bilimin Gelişimine Etkileri: İbnü'l-Heysen'in, Batlamyus'un <i>El-Mecisti</i> Eserine Meydan Okuması	261

İKİNCİ BÖLÜM:

MANTIK, FELSEFE VE GRAMER

Arap-İslam Mantığında <i>Cihet/Tropos-Mâdde/Hülê</i> Ayrımı ve İbn Sîna'nın Kipli Mantığındaki Önemi	323
İslami Mantık.....	361
İbn Haldûn'un <i>Mukaddime</i> 'sindeki Mantık Bahisleri.....	397
İbn Sîna'da Yüklemin Nicelenmesi Meselesi ([İbn Zür'a] Hakkında Bir Ekle Birlikte)	417

Arap Dili Grameri, Müslüman Diyalektik Teolojisi ve İslam Mantığında İsim (<i>İsm</i>), Türemiş İsim (<i>İsm-i Müştakk</i>) ve Vasıf (<i>Vasf</i>).....	461
İbn Sînâ'nın Kipli Kıyasında Mantık ve Metafizik.....	505
İsimler Dizini.....	527
Konu Dizini.....	535

TERCÜME İÇİN ÖNSÖZ

“Traduttore, traditore.”

Elinizdeki çalışmanın tercümesinde yukarıda aktarılan Latince deyiş her daim göz önünde bulundurulmuştur. Yalnız kanaatimizce bu yargı akademik metinler söz konusu olduğunda esnetilebilir. Nitekim tercüme edilen metnin ağırlıklı olarak “bilimsel/nesnel” yahut bir diğer ifadeyle akademik bir muhtevaya ve üsluba sahip olması, tercümanın asıl metne sadık kalmasına daha fazla imkân tanır. Bu noktada elinizdeki eserin tercümesinin en azından fikir ve muhteva açısından aslını temsil ettiği söylenebilir.

Kitabın parçası olduğu “Logic, Epistemology and The Unity of Science” serisi ve içeriğine dair değerlendirmeler kitabın giriş bölümünde tafsilatıyla yer aldığı için burada tekrar ele alınmayacaktır. Burada yalnızca tercüme hakkında dikkat çekilmesi elzem bazı hususlara değinilecektir.

Öncelikle kitap çok yazarlı olması hasebiyle metinler arasında bir kavramsal birlikten söz etmek mümkün değildir. Sözelimi “condition” kavramı bazı metinlerde “hal” anlamında kullanılırken, bazılarında “şart” anlamında kullanılmıştır. Bu durumun tek istisnası olarak, bir kavram karmaşasına yol açmamak adına kullandığı kavramların Arapçalarını ve Grekçelerini parantez içerisinde belirten Cornelia Schöck’ün hakkı teslim edilmelidir. Tercüme esnasında bu sorunu mümkün merteye aşmak için iktibasta bulunulan orijinal metinlerin Arapçası/Grekçesi kontrol edilerek hangi mananın kastedildiği tespit edilmiştir.

Kitabın çok yazarlı yapısından kaynaklanan bir diğer husus, makalelerin üslup birliğine sahip olmamasıdır. Buradan kastımız, bireysel farklılıklardan ziyade akademik üsluptur. Mesela Deborah Black’in makalesi

tam bir akademik üslubu haizken, Allan Bäck daha serbest bir üslupla yetinmiştir. Nitekim bu husus tercümeyle de yansımıştır.

Metnin orijinalinde yazarlar tarafından verilen tercüme, bilhassa Arapça metinlerden iktibas edilen kısımların İngilizce tercümesi sürecin en problemlisi olmuştur. Zira yazarların İngilizce tercümelerinde hataların tespit edilmesi, orijinal metinlere müracaatı zorunlu kılmıştır. Bu durumun, yazarların yaptıkları bazı çıkarımlara etki ettiği, dolayısıyla anlam değişikliklerine dahi yol açtığı görülmüştür. Alıntıların Arapçadan hareketle daha sade ve anlaşılır bir Türkçe ile tercüme edilmesi mümkünken, makale yazarlarının anlayışına sadakat ilkesi gereği bu türden bir müdahale tercih edilmemiştir. Yazarın, Arapça iktibasını açıkça yanlış olduğu tespit edildiğinde dahi bu ilkedan taviz verilmemiştir. Ayrıca burada tercüme edilen metinlerle uyumlu olmak adına, İngilizce tercümesine yer verilmeksizin aktarılan ve yorumlanan klasik metin iktibasları olduğu gibi bırakılmışken Fransızca ve Almanca gibi modern ikincil literatürden aktarımlar İngilizce gibi değerlendirilerek tercüme edilmiştir.

Dikkat çekilmesi gereken bir diğer mesele şudur ki mantık bölümlerinde, özellikle sembolik mantıktan aktarım yapılan kısımlarda Türk dili gramerine uygun bir şekilde cümle formunda tercüme edilmesi mümkün olmayan İngilizce önermeler mevcuttur. Örneğin Arapçada olumsuzlanmış bir niceleyici olan *leyse-küll* ifadesi İngilizceye “not-every” şeklinde tercüme edilmiştir. Bunun Türk diline aktarımı -her ne kadar günlük kullanımda böyle bir ifade yer almasa da- “her-değil” şeklinde, niceleyici olumsuzlanarak verilmiştir.

Son olarak bu kitabın tercüme edilmesini bizlere teklif eden Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk ÇAĞLAR’a, tercüme sürecinde bilgi birikimini ve zamanını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Ali KOCA’ya, kitabın tamamını titiz bir şekilde okuyup katkılarını sunan Doç. Dr. Harun KUŞLU’ya ve kitabın belirli bölümlerindeki Fransızca kısımların tercümeleri konusunda bizlere destek olan Arş. Gör. Yusuf BEDİR’e teşekkürü bir borç biliriz. Bu süreçte tüm desteği ve anlayışı için yayınevine de ayrıca teşekkür ederiz.

Eserin okuyucusuna faydalı olmasını niyaz ediyoruz.

Gayret bizden, muvaffakiyet O’ndandır.

Mütercim Ekibi

Yalova - 2025

إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث: صدقة جارية، أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له.

حدیث شریف

Bir kimse öldüğünde şu üçü hariç bütün amelleri kesilir; sadaka-i câriye, kendisinden faydalanılan ilim ve kendisine dua eden hayırlı bir evlat.

Hz. Peygamber (s.a.)

İlim macerasına olan tutkumu ateşleyen merhum babam Prof. Dr. Aziz er-Rahman ve sınırların olmadığı bir dünyanın hayalini cesaretle taşıyan annem Hilde Rahman'a ithafen...

Shahid Rahman

GİRİŞ

Bilimsel Pratikteki Büyük Atılım

فإذا جُمعَ يسير ما نال كل واحدٍ من النَّائِلِينَ الحَقَّ منهم، اجتمعَ من ذلك قَدْرٌ جليلٌ

Hakkı elde edenlerin her birinden küçükük birer parça bir araya getirildiğinde, bundan muazzam bir kıymet elde edilir.

وينبغي لنا ألا نستحي من استحسان الحقِّ، من أين أتى. وإن أتى من الأجناس القاصية عَنَّا، والأمم المباينة.

Kaynağına bakmadan hakkı/doğruyu her daim hüsn-i kabul ile karşılamaktan haya ve imtina etmemeliyiz; bize uzak topluluklardan ve aykırı milletlerden gelse dahi.

[el-Kindî, (*İlk Felsefe Hakkında*, 1974, s. 57-58)].

الرَّجَالُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ يَدْرِي وَيَدْرِي أَنَّهُ يَدْرِي فَسَلُوهُ،
وَرَجُلٌ يَدْرِي وَلَا يَدْرِي أَنَّهُ يَدْرِي فَذَلِكَ نَاسٌ فَذَكَّرُوهُ،
وَرَجُلٌ لَا يَدْرِي وَيَدْرِي أَنَّهُ لَا يَدْرِي فَذَلِكَ مُسْتَرْشِدٌ فَعَلِمُوهُ،
وَرَجُلٌ لَا يَدْرِي وَلَا يَدْرِي أَنَّهُ لَا يَدْرِي فَذَلِكَ جَاهِلٌ فَأَرْفُضُوهُ.

İnsanlar dört türdür:

Hem bilmektedir hem bildiğini bilmektedir, kendisine danışın.

Bilmektedir fakat bildiğini bilmemektedir; bu unutmuş kimsedir, kendisine hatırlatın.